

Referat från Arkeologisektionens utflykt den 26 augusti till Gunnes gård i Upplands Väsby

Söndagen den 26 augusti anordnade Stockholms läns Arkeologisektion en utflykt till Gunnes gård i Upplands Väsby. Trots att vädergudarna på morgonen inte var nådiga, samlades en liten entusiastisk skara på förmiddagen utanför grinden till gården. Vi välkomnades av Sandra och Viktor som jobbar som guider på Gunnes gård.

Gunnes gård är ett friluftsmuseum där man gjort en rekonstruktion av en vikingatida gård från början av 1000-talet. Som förebild för rekonstruktionen har man haft en riktig gård som hittades vid Pollista i Övergarns socken i Uppland. Det hela började på 1980-talet som ett samarbete mellan Upplands Väsby kommun och Stockholms läns museum där syftet var att i en redan mycket kulturhistoriskt intressant miljö skapa en vikingagård. 1989 började man bygga det första huset och idag består gården av sex byggnader samt även ett bestånd av levande djur som är inlånat från en annan gård i Stockholms kommun. Förutom den rent museala verksamheten, bedriver man också en pedagogisk verksamhet gentemot skolor och förskolor kring hur man levde och bodde under forntiden.

Man lägger mycket stor vikt vid att få husen och den omgivande miljön så realistisk som möjligt och vissa av de första husen har rivits och byggts om allteftersom nya forskningsrön framkommit. Även om man har utgått från de arkeologiska spåren från en autentisk vikingatida gård är det ju faktiskt ingen som riktigt vet hur husen såg ut. De spår efter hus som man hittar vid en arkeologisk utgrävning säger ju i bästa fall bara hur själva husgrunderna har sett ut. Allt övrigt ovan mark är för evigt borta, likaså hur husen var inredda.

Förutom en visning och presentation av gårdens byggnader besöktes också gårdens iordningställda kultplats och Viktor berättade lite om dåtidens olika religionsuppfattningar.

Även om själva Gunnes gård är en rekonstruktion så ligger den dock på ett mycket intressant kulturhistoriskt område och i direkt anslutning till gården finns ett av platsens gravfält (RAÄ Hammarby 13:1) med 13 stycken synliga gravar och en ca 80 m lång hålväg. 1996 gjorde Stockholms läns museum en utgrävning av två stycken gravar. I den ena fann man ett skelett av ett barn, 8 - 9 år, som troligen dött av en benskada och i den andra graven hittade man skelettet av, vad man antog, en kvinna, 35 - 45 år med slitna tänder. Gravarna har daterats till 900 eller tidigt 1000 tal. Sandra (som också är osteolog) informerade oss om att, med anledning av att man gjort ny forskning på kvinnoskelettet, snarare nu börjar luta åt att det istället handlar om ett mansskelett.

Gunnes gård ligger vid ett område i Upplands Väsby som heter Smedby. Namnet är hämtat från den tidigare jordbruksfastigheten Smedby gård som var i bruk fram till 1967 då fastigheten köptes in av Upplands Väsby kommun. Den mangårdsbyggnad som finns idag kommer från 1800-talet men den ursprungliga gården finns dokumenterad från början på 1400-talet. De först omnämnda ägarna 1439 var Mäster Lars, kyrkoherde i Tuna och Jöns i Mellösa. Från dessa finns det sedan, via olika ingiften, släktled som kan följas ända till den sista ägarfamiljen på 1960-talet. Men Smedby gård har en ännu äldre historia. I den södra utkanten av områdets andra gravfält (RAÄ Hammarby 9:1) finns invid en hålväg, två stycken runstenar, U280 och U281. På den ena talas det om två bröder som låtit resa stenen efter sin fader Sibbe och på den andra omnämns den ena broderns hustru som i sin tur var dotter till Gunne. En av stenarna antas vara ristad av Fot vilken var verksam i mitten på 1000-talet. Huruvida denne Gunne också bodde på den förhistoriska gården må vara osagt.

Efter att vi avnjutit en fikapaus påbörjades nästa del av dagens program, en vandring längs den ca 1,7 km långa fornslingan och visning av de fornlämningar som finns längs denna. Innan vi började gå längs den, tog vi en liten rundvandring på gravfältet RAÄ Hammarby 9:1. På detta finns 7 stycken högar och 47 stycken rundastensättningar och några av dessa har enormt stora stenar i sina

kantkedjor. En av högarna är sedan länge förstörd på grund av att man byggt en jordkällare i den. Gravfältet är inte utgrävt men merparten av gravarna tillhör troligen den yngre järnåldern. På området finns också en del husgrundsrester som torde vara från historisk tid.

Så var det dags att påbörja vandringen och vi började med att följa den gamla hålvägen som utgick från runstenarna. Den är idag ca 250 m lång och sträcker sig (även om sista biten är rejält igenväxt) ända fram till dagens moderna väg. Vägen finns utmärkt på den ekonomiska kartan från 1952 och lär ha använts som gångväg ända in på 1960-talet.

Efter ytterligare några 100 m kom vi fram till ett system med så kallade stensträngar. Totalt handlar det om fem stycken, vissa långa andra korta. Fenomenet stensträngar har sysselsatt de vetenskapliga hjärnorna under senare år. Vanligtvis brukar stensträngar sägas uppträda från tiden yngre romersk järnålder till och med folkvandringstid (200 – 550 e.Kr.) men vad representerade de? Var det bara ett agrarhistoriskt fenomen som uppstod när en intensifiering och privatisering av jordbruket skedde eller hade de en mer kosmisk innebörd, gränser mellan människans värld och Utgård?

Strax efter den sista stensträngen kom vi till en stensättning, ca 9 m i diameter men inte så hög. Den är inte utgrävd men antas kunna höras till bronsåldern. Den ligger idag på ca 15 m över havet och skulle i så fall ha legat vid kanten av dåvarande strandlinjen.

Efter ytterligare några 100 m börjar vi närma oss ett område som kallas Vilunda. Namnet Vilunda betyder helig lund och skvallrar om kopplingar bakåt i tiden. Här fanns en by som finns omskriven på 1500-talet men under 1600-talet flyttades huvuddelen lite längre norrut, till det som kom att kallas Stora Vilunda. Idag finns inget kvar av den ursprungliga byn, de sista husen revs på 1960-talet när området började bebyggas. Det som finns kvar är dock ett gravfält, RAÄ Hammarby 4:1. Enligt den ursprungliga inventeringen fanns det 15 högar, 81 runda stensättningar, 3 rektangulära stensättningar och 1 rest sten. Med anledning av att man planerade att bygga en ny anslutningsväg mellan E4:an och Stäket, blev ca 2000 m² av gravfältets norra del utgrävt 1963. Totalt undersökte man 34 anläggningar, varav 13 inte var fornlämningar. Av de resterande var 19 brandgravar, 1 skelettgrav och 1 var tom. I slutet av sommaren besökte undertecknad Historiska museet och dess magasin. Där fick jag förmånen att få fotografera vissa av de fynd man gjorde 1963, bland annat spännbucklor av brons, en mängd pärlor av olika slag och delar från en ringväv av järn (ringbrynja). Bildmaterialet förevisades för gruppen. Gravfältet har daterats till vendeltid – vikingatid.

Inte så långt från gravfältet står tre runstenar (U293, NF71 och U294) som även de omtalar en familj i några led. Det är väl inte helt otroligt att de hörde till den ursprungliga Vilunda by och kanske ligger begravda på gravfältet.

De sista fornlämningarna på vandringen ligger ca 40 m över havet uppe på det så kallade Norra berget. Det ena är ett röse (RAÄ Hammarby 15:1) och den andra en stensättning (RAÄ Hammarby 15:2), båda ca 7 m i diameter och de hör troligen till bronsåldern.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att de båda områdena Smedby och Vilunda på en inte allt för stor yta, kan uppvisa en historia som sträcker sig tretusen år bakåt i tiden.

Vid pennan

Johnny Wallin